

ДІАЛЕКТНІ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ У ТВОРАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (46)

УДК 811.161.2'373.2 423

DOI:10.24144/2663-6840/2021.2(46).35-42

Вегеш А. Діалектні літературно-художні антропоніми у творах сучасних українських письменників; кількість бібліографічних джерел – 14+7; мова українська.

Анотація. У системі українських власних найменувань, що склалася протягом минулих віків, відображено всі аспекти народного життя на різних історичних етапах. Тому антропоніми, як і діалекти, є одним із важливих джерел для дослідження мови, історії, матеріальної й духовної культури нашого народу. Вивчення регіонального антропонімікону, у тому числі і літературно-художнього, належить до актуальних завдань сучасної ономастики.

Метою нашої статті є дослідження діалектних літературно-художніх антропонімів, що функціонують у творах сучасних українських письменників (М. Дочинець «Діти папороті», А. Кокотюха «Адвокат із Личаківської», «Привид із Валової», «Автомобіль із Пекарської», «Втікач із Бригідок», «Офіцер із Стрийського парку», В. Лис «Діва Млинища»); наше завдання – описати літературно-художні антропоніми, в основі яких відчитується діалектна лексика.

Доведено, що діалекти, як і діалектні літературно-художні антропоніми, у романах М. Дочинця, А. Кокотюхи, В. Лиса становлять потужний пласт лексики. Такі діалектні назви вживаються з певною стилістичною метою. Їхню роль у тексті важко оцінити: вони є індикаторами часу, національно значущими, інформаційно-оцінними – виконують різні функції. Автори заклали в назви своїх героїв цілу низку понять, тлумачень, асоціацій. У сфері назвотворення відчутні вкраплення автентики, фольклорних мотивів.

Літературно-художні антропоніми в романах письменників адекватно відтворюють конкретний антропонімний узус. Безперечно, що найбільш унікальним антропонімним класом є прізвиська, адже в них відобразилися звичаї, мова, побутування.

З'ясовано, що діалекти та діалектні літературно-художні антропоніми є своєрідними маркерами регіону. Дослідивши літературно-художні антропоніми, що характерні для закарпатської, галицької, волинської антропосистем, можемо впевнено сказати – усі вони мають свої діалектні особливості, але чіткої межі, яка б розділяла їх, немає.

Отже, літературно-художні антропоніми романів М. Дочинця, А. Кокотюхи, В. Лиса не є однобокими, потребують аналізу, авторських характеристик. Вони привертають увагу своєю формою та внутрішнім змістовим наповненням. Формування, історичний розвиток і особливості функціонування власних імен тісно пов'язані з релігією, культурою, звичаями традиціями народу, тому дані антропоніміки є важливими.

Ключові слова: антропосистема, апелятив, діалект, літературно-художній антропонім, ономастика, прізвисько, регіональний антропонімкон.

Постановка проблеми. Онімна лексика відіграє важливу роль у художньому тексті, де формується і розвивається поетичний словник української мови. У системі українських власних найменувань, що склалася протягом минулих віків, відображено всі аспекти народного життя на різних історичних етапах. Тому антропоніми, як і діалекти, є одним із важливих джерел для дослідження мови, історії, матеріальної й духовної культури нашого народу. Відповідно, вивчення регіонального антропонімікону, у тому числі і літературно-художнього, належить до актуальних завдань сучасної ономастики.

Аналіз досліджень. Діалектна лексика найбільш активно представлена в усному розмовно-побутовому мовленні, а також у мові художньої літератури. У художніх творах вона вживається з певною стилістичною метою. Дослідження П. Гриценка, В. Грещука, А. Зеленька, С. Єрмоленка, І. Матвіяса представили широкий спектр функцій, які виконують діалектизми в художньому творі. Вони є засобом мовної характеристики персонажа, передають етнографічну достовірність зображуваних подій, переконливість, відтворюють місцевий колорит.

Вивченню української літературної антропоніміки присвятили свої праці відомі ономасти: Ю. Карпенко, М. Карпенко, Л. Белей, М. Мельник,

Л. Масенко, Г. Лукаш, Т. Гриценко та ін. Функціонування регіональних літературно-художніх антропонімів із творів закарпатських письменників представлено в монографії О. Чижмар «Загальнонаціональне та регіональне в закарпатоукраїнській літературно-художній антропонімії XIX–XX ст.», у статті О. Лавер «Національне і регіональне у літературно-художній антропонімії (на матеріалі творів Дмитра Кишелі)» та ін.

Регіональні літературно-художні антропоніми були предметом і нашого зацікавлення. Ми досліджували регіональний антропонімкон у прозі І. Чендея, М. Дочинця, М. Матіос, В. Лиса, В. Шкляра та ін.

Мета і завдання. Метою нашої статті є дослідження діалектних літературно-художніх антропонімів, що функціонують у творах сучасних українських письменників (М. Дочинець «Діти папороті», А. Кокотюха «Адвокат із Личаківської», «Привид із Валової», «Автомобіль із Пекарської», «Втікач із Бригідок», «Офіцер із Стрийського парку», В. Лис «Діва Млинища»); наше завдання – описати літературно-художні антропоніми, в основі яких відчитується діалектна лексика.

Методи та методика. Методи дослідження зумовлені специфікою онімного матеріалу, який потре-

бує системного підходу і використання традиційного описового методу і його основних прийомів: спостереження, інтерпретації та узагальнення. Функційне навантаження літературно-художніх антропонімів визначено методом контекстуального аналізу. Літературно-художню антропонімію не можна розглядати ізольовано від конкретних культурно-історичних умов, тому ми вдавалися до використання прийомів культурно-історичної інтерпретації.

Вклад основного матеріалу. Сьогодні до питання збереження діалектної лексики все частіше повертаються мовознавці. Відомий академік В.В. Німчук «грунтовно дослідив походження й розвиток найдавніших шарів української лексичної системи, причому тих лексико-семантичних груп, що є найбільш архаїчними та автентичними» [Пуряєва 2008, с. 25]. Наші говірки В.В. Німчук називав «Божим даром, величезним культурним надбанням нації, яка об'єднала всі діалекти воедино». В одному з інтерв'ю відомий мовознавець зазначав: «Я на українські говори дивлюся як на жильне середовище. Це сама мова у своїх глибинних озерах. Я вважаю, що любов до рідної мови починається з любові до рідного діалекту. Вдома розмовляю тільки говіркою» [Гаврош 2018, с. 169–170]. Не випадково Василь Васильович поставив питання збереження діалектів, ініціював створення Товариства шанувальників і захисників говорів української мови. Серед цілої низки завдань Товариства – заохочування до використання діалектних скарбів у художній літературі. Він одним із перших «звернув увагу на те, що ономастичний матеріал може точно відображати ареал і хронологію мовних змін, а отже, слугувати для вивчення питання слов'янської прабатьківщини» [Пуряєва 2008, с. 27]. Не стоять осторонь цього питання і митці слова. Справедливо зазначає Оксана Лавер: «Письменник, який прагне перевтілити діалектне мовлення, зробити його засобом мистецтва, мусить осмислити діалект як цілісну систему, як живий організм, як невід'ємну частину національної мови. Художні твори, де письменникам вдалося зберегти красу, неповторність народної говірки, без сумніву, стануть справжнім скарбом для майбутнього покоління українців» [Лавер 2016, с. 231].

М. Дочинець, як і В. Німчук, закоханий у рідне слово. Дочинцеві твори виділяються не тільки мовою, але й багатим місцевим колоритом: традиції, звичаї, закарпатський антропонімікон. Зрозуміло, що опирається автор на світогляд українського народу й на літературні традиції його попередників. У творах Мирослава Дочинця знаходимо величезну кількість діалектизмів, характерних для говірок Закарпаття. Це позначається і на специфіці ономастикону.

У статті «Діалектна основа літературно-художніх антропонімів у романах Мирослава Дочинця» [Вегеш 2020] ми проаналізували літературно-художні антропоніми з діалектною основою, що функціонують у романах «Лис у винограднику», «Вічник», «Криничар», «Горянин», «Світован», «Мафтей». Новий роман М. Дочинця «Діти папороті» в поле зору не потрапив, тому зосередимося на ролі онімів та апелятивів, що є діалектами. Автор

художньо осмислено відтворює діалектні варіанти закарпатських власних назв.

Серед літературно-художніх антропонімів, що називають персонажів, виділяються найменування місцевих людей. Тут маємо і прізвища, і прізвиська, і здрібніло-пестливі варіанти імен, андроніми тощо. Деякі з них просто ідентифікують героя, до інших автор подає характеристику, наповнює змістом. Як писав відомий ономаст Л. Белей: «Тут усе залежить від ідейно-естетичних уподобань автора та його індивідуального стилю» [Белей 1995, с. 15].

Літературно-художній антропонім Терешка належить світловолосій жінці, яка водить кіз. Про неї баба Литвачка каже: «*Божса душка. ... Судьба забрала розум, а Бог дав пам'ять*» [Дочинець 2020, с. 45]. Ім'я Терешка походить, можливо, із грецької мови і означає 'охорона', 'захист' [Трійняк 2005, с. 358]. Як бачимо, первісне значення імені розкривається в романі: вона охороняє кіз, а ще вона – невичерпна криниця мудрості народної, захисниця місцевих мовних скарбів. Тому тут увагу привертає не так найменування героїні, як апелятивна назва *баїльниця*. Бальзак зізнається: «*Я готовий нескінченно слухати Терещині оповідки. Було таке давнє слово – баїльниця. Це про неї: та, що розповідає, бає, заворожує, зараджує словом. Мудрощі покоління осіли в її скаламученому глузді, як золоті крушини в намулі. Світ поневолив її душу, але живуть у ній, як птахи в клітці, слова, бозна-коли і ким мовлені. Великий Хранитель історій чомусь розмістив їх у порожній скрині її голови*» [Дочинець 2020, с. 116]. Спочатку Бальзак назве Терешку цілою низкою апелятивів, які характеризували її за зовнішнім виглядом: кострубата голова, жінка непевного віку, розпатлана, боса, навіжена, а згодом – патлатою Сивіллою. Терешка багато знає, розуміється на травах, може віщувати.

Із реального закарпатського антропонімікону автор вибирає назви для місцевих жителів – мешканців села Козино. Ми зафіксували низку імен як літературного походження, так і регіонального. Апелятив поруч із іменем може вказувати на професію, соціальний статус денотата: дід Андрій, горлиця Олиця, сусідка Віра, газдиня Іляна, баба Марта, поштарка Влена, вуйко Митро (Митрик), звонар Федорцьо, сусід Селипко, отець Лаврентій. До деяких імен автор подає тлумачення. Ім'я *Іляна* трапляється в багатьох романах М. Дочинця, а тут знаходимо розшифрування імені: «*Звали її Іляна, бо народилася на Іллі, того, що шугає небом на колісниці. Видати, завдяки цьому поєдналися в ній жвавність, чутливість, невідочий холодний розум і потайні блискавки в очах*» [Дочинець 2020, с. 242]. Відчитується асоціація з богом-громовержцем: блискавки в очах, громове дерево. Ми вважали, що ім'я Іляна є розмовним варіантом імені Олена, що означає 'світла', 'осяйна' [Трійняк 2005, с. 265]. Хоча в обох випадках усе одно присутнє світло. Ім'я Федорцьо, як і деякі інші, незвичне для головного героя («*Я вже знаю, що його звали Федорцьо, хоча не знаю, чи це ім'я, чи прізвище. Яка різниця*» [Дочинець 2020, с. 55]). Дуже багато закарпатських

прізвищ є розмовними варіантами імен, тому ім'я Федорцьо може бути і прізвищем, як от, наприклад, Онисько, Фетько, Шимон.

У романі фігурує кілька місцевих прізвищ: *Піняшко, Фурдела, Бобалька*. Іноді самі козинівці сміються над оригінальністю своїх прізвищ («*Ніт, пишеться Бобалька. Яке прізвище, така й порода. Буває, розсерджуся на нього й відрубую: «Пустий ти, куме, чоловік, і не лишать по тобі навіть бобальки, як після цапа»*). А він на те: «*Федорцю, по мені лишить те саме, що й по тобі – горбик землі з каменем*» [Дочинець 2020, с. 64]. У словнику П. Чучки «Прізвища закарпатських українців» знаходимо, що прізвище Бобалька може походити від «місцевого українського бобаль – ‘горошинка’, ‘овечий, козячий, заячий послід’, ‘дуже дрібна картопля’, ‘різновид пампушка’, ‘фрикаделька’, ‘різновид галушок’. В основу назви закладено образ чогось малого, дрібного, чорного» [Чучка 2005, с. 72–73]. Знаходимо цей діалект і у словнику І.В. Сабадоша: ‘що-небудь дрібне і кругле’ [Сабадош 2008, с. 27]. Прізвище Піняшко, за словником П.П. Чучки, походить «від карпатоукраїнського архаїзму *пінязі* – ‘гроші’» [Чучка 2005, с. 451]. Прізвище Фурдела може походити від ‘місцевого дієслова *фурделити* – хурделити’ [Чучка 2005, с. 581]. У романі цей антропонім має інформаційний заряд – характеризує героя за поведінкою («*А другого дня в чайній підсідає до мене Фурдела, що цілий вік у конторі валявся*» [Дочинець 2020, с. 190]). Тобто профурделив життя, нічого не зробивши.

Серед двочлених літературно-художніх антропонімів (ім'я+прізвище) виділяємо: *Василь Фулитка, Миколай Бурлюк, Микулка Крив'яник, Симко Крив'яник*. Ми не знайшли тлумачення прізвища Бурлюк, але маємо апелятивну діалектну назву *направник* («...*Бурлюк був для нього більше, ніж шкільним учителем – направником*» [Дочинець 2020, с. 242]). Значить, це той, хто направляє, скеровує, є наставником. Є в романі кілька прізвищ, але привертає увагу Мештер, яке носій отримав за професією («*А сього звати Симко. Крив'яник Симко. Видати се буде Мештер. Хто? Така в нього сільська називка, в Крив'яникового Шимона – Мештер. По-нашому майстер. Бо такого майстра ще нейти...*» [Дочинець 2020, с. 238]). Мештер походить від ‘угорського апелятива *майстер*’ [Сабадош 2008, с. 171], що раніше означало ‘керівник’ [Чучка 2005, с. 377].

Л. Белей писав: «Для регіональної ідентифікації персонажа виразальних засобів літературно-художнього антропоніма явно не достатньо, тому специфічний регіональний варіант антропоніма підсилюється бодай одним-двома виразними діалектизмами, що вводяться в мовлення характеризованого персонажа. При творенні регіонального колориту літературно-художній антропонім поступається вагомістю перед специфічною діалектною лексикою» [Белей 1995, с. 35]. М. Дочинець розкошує в цій лексичі: «*Тенетник* – так тут кажуть на павутину. Це слово з правічного ряду інших – *воздухи, папороті, сіна, потятко (курчатко), мацур*

(*кіт*), *маржинка (велика рогата худоба), дарчик (подарунок), дітина, мамка, нянько, братко, цимборик (товариш), фраїрка (любаска, коханка), любас (коханець), люблення (кохання)...*» [Дочинець 2020, с. 136]. Баба Литвачка, подаючи косарський фриштик (сніданок [Сабадош 2008, с. 401]), «*пербирає в руках жмут прив'ялої трави і кожній дає ім'я: копаничка, цінторія, дика морква, розмаринка, мурацівник, барвінкош, кінська шовшика, нічна фіялочка, жовтячок, потячі гаті, чабрик, руминчик, припутник...*» [Дочинець 2020, с. 137]. Вуйко Митро розповідає про таємничу красу назв трав: «*Шовкова косиця, або по-книжному едельвейс, аконіт, п'янка беладона, безлиста вероніка, тонкий ласкавець, родіола рожева, карпатський ломіка-мін, місячниця оживаюча, мармурове молодило, лежача насильниця, квітуча уснея... Чуєте, як звучать назви? Чую. Як пісня. Як пісня. А для мене навіть більше. А ще травнева зозулька, їжача голівка, болотні косарики, дволіста лобка, сальвінія, людвігія, сивий язичник...*» [Дочинець 2020, с. 154]. Герої Дочинцевого роману використовують у мовленні цілу низку закарпатських діалектизмів, зокрема: *живло* (житло), *нанашка* (діал. хрещена мати [ВТССУМ 2005, с. 725]), *тин* (цвинтар), *зело* (зелень [ВТССУМ 2005, с. 457]), *хламидина* (довгий старий одяг [ВТССУМ 2005, с. 1563]), *млаки* (заболочена місцевість [Сабадош 2008, с. 174]), *літусь* (цього літа), *мішук* (мішок) [Сабадош 2008, с. 174]), *берцало* (дзеркало), *немза* (неприємність), *команичка* (конюшина посівна [Сабадош 2008, с. 148]), *цимус* (горілка [Аркушин 2016, с. 595]), *планида* (те саме, що доля [ВТССУМ 2005, с. 979]), *лилик* (кажан [ВТССУМ 2005, с. 614]), *кортна* (сумна), *дараб* (кусок; скиба; частина земельної ділянки [Сабадош 2008, с. 60]), *токмитися* (домовлятися про ціну [Сабадош 2008, с. 325]), *пофігльовати* (пожартувати [Сабадош 2008, с. 271]).

Оля (Олиця, Горлиця), орнітолог за професією, знає назви птахів, які здавна використовували місцеві («*Мова про звичайного білого лелеку, поіншому – бузька, бусла, боцюна, жабоїда, веселика, гайстера, гову, як називали його в давнину закарпатці*» [Дочинець 2020, с. 139]). А кількість народних назв кажана просто вражає: «...*лилько, лилик, пергач, костокрилець, нічниця, перожаба, птичка, нетопир, летюча миш, піпістріл, кожан, опір, ночовид, прилипко, довгокрилець, кучопір, сліпа миша, курган, медведок, нічвид, чепиргач...*» [Дочинець 2020, с. 310].

М. Дочинець, витончений поціновувач народної мови, стверджує: «Ніяка мова не передасть стрій і барву слів русинських приповістей, наснажених моторошними химерами, вигадливими приключками, хитромудрою всячиною і лукавим гумором. У них повно всякої немзи, песиголовців і дворушників, але слухаєш це «в одну душу», як дитина, в готовності повірити. Ще коли довкола такі первозданні праліси, де в кожному пні щось увижається, з кожного звору щось таємниче гурчить» [Дочинець 2020, с. 256].

Отже, діалектизми та діалектні літературно-художні антропоніми в романі «Діти папороті» ста-

новлять потужний пласт лексики. Їхня роль у тексті надзвичайно важлива: вони є індикаторами часу, національно значущими, інформаційно-оцінними – виконують різні функції. Автор заклав у назви своїх героїв цілу низку понять, тлумачень, асоціацій. У сфері назвотворення відчутні вкраплення закарпатської автентики, фольклорних мотивів.

У ретродетективах Андрія Кокотюхи про Львів початку ХХ століття теж знаходимо літературно-художні антропоніми діалектного походження. А. Кокотюсі довелося вивчати галицький діалект (автор походить з Чернігівщини), щоб правдиво викласти інформацію, розкрити образи, використати тутешній ономастикон.

В етнічно строкатому Львові проживали люди різних національностей, тому антропоніми належать до різних антропосистем. Серед розмовних імен львів'ян-українців виділяються: *Антось, Генник, Зелнек, Місько, Анна, Зося, Крися, Юстя (Юстина)*.

Прізвища і прізвиська персонажів також характерні для галицьких найменувань, деякі з них мають діалектну основу: Дана *Лилик* ('кажан' [Чучка 2005, с. 338], такий апелятив наявний у романі «Діти папороті» М. Дочинця), Людвиг *Варга* ('губа' [ВТССУМ 2005, с. 112], [Аркушин 2016, с. 43], [Габорака 2019, с. 76]), Оксана Антонів, Олесь *Косацький* ('від косач – тетерів, або від діал. *косар*. У такому разі воно могло первісно вказувати й на людину за названим видом діяльності або на людину, яка мала характерну зачіску') [Габорака 2019, с. 255]), Павло Арсенич, Гнат Буряк, Карпо Семчишин, Антон *Моргун* ('той, що часто моргає; залицяльник' [Габорака 2019, с. 338]), Остап Найда та ін.

Найбільше виділяється апелятивно-антропонімих назв, які вказують на зовнішні ознаки людини, характер, вдачу тощо. Літературно-художній антропонім *Бульбаш* походить від діалектного апелятива *бульба* – 'картопля' [ВТССУМ 2005, с. 101]. Отримав його герой за зовнішнім виглядом («*Прізвище цього цербера з Личаківської цілком відповідало зовнішності, насамперед виразному бульбастому носові. Звали двірника Гнат Бульбаш*» [Кокотюха 2019, с. 142]).

Жебрак-віршоман, що накликавав війну, *Фертик* «*віддукувався на прізвисько Фертик*» [Кокотюха 2017, с. 119]; *Фертик* – 'готово, кінець, закінчено' [Сабадош 2008, с. 398], 'кінець, закінчення чого-небудь', яке могло бути улюбленим, часто повторюваним словом мовця; утворитися від *ферт*, що означає 'франт, штрамак, чепурун' [Лесюк 2008, с. 135] («*Фертик зміряв Кошового поглядом, ніби побачив перед собою щойно оспівану вошу*» [Кокотюха 2017, с. 123]). 'Самовдоволенна, розв'язна людина; франт, джигун, жевжик' [ВТССУМ 2005, с. 1533] («*Ним рухало дивне, непереборне бажання нагидити чепурному поважному панству*» [Кокотюха 2017, с. 158]). *Пихатість* – одна із рис характеру *Фертка*.

Назву *Дзідзьо* герой отримав або за зовнішнім виглядом, або за віком («*Лисий тицьнув пальцем із обкусаним нігтем собі в груди. – Я Дзідзьо. Тут мене знає вишо товариство*» [Кокотюха 2017, с. 142]). *Дзідзьо* – 'те саме, що дідко' [Аркушин

2016, с. 127]. Дідом могли називати і молоду людину, але з сивиною чи лисиною, або того, хто мав якийсь досвід.

Нотар *Степан Штефко* «*з колегами створив невеличку юридичну фірму, котра захищала в австрійських судах інтереси передусім українців, чи, як їх тут називали, русинів*» [Кокотюха 2018, с. 16]. Літературно-художній антропонім *Степан Штефко* складається з літературного імені та місцевого розмовного варіанта цього ж імені, що в перекладі з грецької означає «вінок» [Трійняк 2005, с. 348].

Прізвище *Захара Ладного* відповідає його зовнішньому вигляду («*Загалом... в стрільцеві вгадувалася сила... Справді ладний, цілком відповідає прізвищу. Міцно збитий, не худий – жиливий, вилицюватий, він нагадував чи то накручену пружину, яка розпрямиться в будь-який момент, чи, швидше, сторожового собаку...*» [Кокотюха 2017, с. 55]). *Ладний* – 'гарний, красивий, діловитий' [ВТССУМ 2005, с. 603].

Василь Громнишин завжди активний, рішучий, його поява супроводжується шумом, гримотами («*Хоч від Громнишина завжди було більше шуму, ніж реальної користі, він усе ж був не стихією, якою здавався всякому, хто бачив його вперше, а досить тверезим стратегом і тактиком. ... пан Василь вважав себе творцем великої політики...*» [Кокотюха 2017, с. 115]). *Гримоти* – 'пора, коли блискає і гримить' [Аркушин 2016, с. 107]. Авторське поєднання імені *Василь* ('царський', 'царственный' [Трійняк 2005, с. 60]) та прізвища *Громнишин* (грім, громити, гриміти) досить вдало характеризує постійно неспокійного героя.

Російський агент *Баламут* («*Вважайте, той чоловік, Баламут, як я охрестив його, стріляв у Ладного*» [Кокотюха 2017, с. 233]). *Баламут* – 'той, хто сіє неспокій серед людей, підбурює на якісь учинки; бунтівник' [ВТССУМ 2005, с. 57]; [Сабадош 2008, с. 19]. *Баламут* виявився ворожим агентом, він присвоїв ім'я вбитого Романа Гірняка.

Прізвище в *Івана Повха* походить від 'діалектної назви гризуна *повх*, яка в різних говірках має дещо інше значення, як пільх, хом'як, вовчок, кріт, польовий шур, польова миша' [Чучка 2005, с. 457], 'кріт' [Аркушин 2016, с. 412], 'гризун' [Габорака 2019, с. 391] («*Повх білявий, такий, молодий зовсім, недавно ще студентом якусь науку гриз. Хімію чи що...*» [Кокотюха 2017, с. 157]).

Досліджені літературно-художні антропоніми є своєрідним антропонімічним фоном, який «відзначається детальністю, кількісним, структурним багатством, що проявляється часто не тільки у відтворенні типових загальнонаціональних рис української антропонімії, але й регіональних особливостей» [Белей 1995, с. 21].

В уста львів'ян автор укладає своєрідний галицький діалект, насичений як місцевими говірками, так і словами іншомовного походження, жаргонізмами, які використовували батяри – представники львівської міської субкультури, авантюристи, гульвіси. У романах львівського циклу багато героїв, що представляють кримінальний світ.

Саме тут вони й називали одне одного батярами, кумпелями. *Батяр* – ‘розпусний, легковажний чоловік’ [ВТССУМ 2005, с. 64], ‘гультай’, ‘волоцюга’ [Лєсюк 2008, с. 90]; *кумпель* – старолівівське слово, котре означає ‘товариш’, ‘колега’, у німецькому оригіналі – ‘шахтар’ [СГД], ‘товариш’, ‘дружок’ [Лєсюк 2008, с. 105].

Ціла низка діалектизмів, які ми зафіксували на сторінках романів А. Кокотюхи, могли стати основою апелятивних найменувань людей. До деяких із них подаємо тлумачення, використовуючи «Словник галицького діалекту»: *кремпуватися* (соромитися); *цваний* (зарозумілий); *анцуг* (костюм); *драб* (голодранець, босяк); *писок* (рот); *пістряк* (хвороба, рак); *шимон* (двірник); *шпера* (дрібна монета); *хрунь* (у Галичині – підла, продажна особа); *перекінчик* (той, що перейшов на бік ворога. Те саме, що *хрунь*); *коліжанка* (подруга); *двірець* (залізничний вокзал); *склеп* (крамниця, магазин); *зафундуєш* (пригостиш); *цваняк* (спритник); *юж* (досить); *файка* (люлька з невеликим мундштуком); *офензива* (наступ); *цвіклі* (тертий буряк з хроном), *зупа* (суп).

Галицькі говірки (надністрянський, опільський говір) – одні з архаїчних говорів. Науковці доводять, що надністрянський говір дуже вплинув на сусідні діалекти, його риси широко відбиті в мові художньої літератури, фольклору.

У романі «Діва Млинища» Володимира Лиса всі літературно-художні антропоніми зараховуємо до національно значущих, бо це мовні одиниці, характерні для Волині різних років ХХ ст. Деякі з них мають особливі діалектні риси, притаманні для називання поліщуків, і є засобом творення українського регіонального колориту. Зважаючи на тематику літературного тексту, письменник дуже детально представляє традиційну поліську антропонімію, яка, безперечно, слугує невичерпним джерелом для творення літературно-художніх антропонімів цього типу. Так, наприклад, персонажі нерідко іменуються типовими для конкретного регіону варіантами: *Гартем* (*Артем*), *Ганька*, *Мотрунка*, *Гарасько*, *Митро*, *Гандзя*, *Зенько*, *Федоська*, *Ігон* (*Євгеній*), *Гандрій*.

Система власних найменувань кожного народу становить специфічну частину лексики загальнонародної мови. Характерною рисою української народної антропоніміки є значна диференціація канонічних церковних і розмовно-побутових форм християнських імен, різноманітність фонетичних і словотворчих варіантів імен у діалектах української мови.

Діалектні лексеми лягли в основу багатьох прізвиськ та прізвиськ мешканців села Загоряни. Деякі з них спробуємо проаналізувати, залучаючи «Словник західнополіських говірок» Г. Аркушина.

Літературно-художній антропонім *Буца* характеризує героя за зовнішнім виглядом – людина міцної статури («*Пилип був на рік старшим од Панааса. Вдався високим, оярдним, ціла буца м'яса, тверда, могутня. І з чистіє легкої руки так Буцою по-вуличному й звали*» [Лис 2020, с. 18]; «*...місяць виразно підсвітив, зробив світлішою темну, масивну, схожу на камінну брилу, фігуру*» [Лис 2020,

с. 20]; «*Буца за ці літа геть висох, помарнів, вже й не Буцою виглядав, а кавалком шкіри та кісток*» [Лис 2020, с. 87]). *Буца* – 1. ‘Грудка глини’. 2. ‘Великі краплини, шматки чого-небудь’ [Аркушин 2016, с. 39].

Серед досліджених: *Гаплик* («*Виходило, Панаас Терещук, Гаплик по-вуличному, тільки в одного нього є ворона кобила*» [Лис 2020, с. 29]). *Гаплик* – ‘перенос. смерть’ [Аркушин 2016, с. 83];

Цимус («*Колись у цьому палаці служив такий собі Гаврилко Цимусів за вуличним прізвиськом*» [Лис 2020, с. 121]). *Цимус* – ‘горілка’ [Аркушин 2016, с. 595];

Лапущик («*Старий Лапущик дістав своє прозвисько за те, що колись, у молодості, був до дівчат вельми охочий, ни одну справді лапав...*» [Лис 2020, с. 139]). Від дієслова ‘лапати – ловити когонебудь’ [Аркушин 2016, с. 274];

Вергун («*Тиміш Вергун тільки хитрістю врятувався...*» [Лис 2020, с. 165]). *Вергун* – ‘шматочок тіста смажений у кип’яченому смальці’ [Аркушин 2016, с. 48];

Без («*Йому щось відповіли, голова Без поклав трубку і сказав з теплішою інтонацією*» [Лис 2020, с. 178]). *Без* – ‘бузок’ [Аркушин 2016, с. 14];

Шкварка («*Худа, як тряся, Ганна Крицька стала Шкваркою*» [Лис 2020, с. 196]). *Шкварка* – ‘шматок печеного сала’ [Аркушин 2016, с. 623];

Бадилінки («*Прізвисько «Бадилінки» дав їм, як і багатьом іншим, той же Іван Бройчик. ... Худюці, як тряся, мовби й родилися висохлими. Справжні тобі бадилінки*» [Лис 2020, с. 214]). *Бадилінки* – ‘висохлі стебла, огудиння, картоплиння’; ‘високі стебла будь-якої рослини’ [Аркушин 2016, с. 8];

Стругач («*...Кирило, по-сільському Кирик Стругач (так прозвали, що був умілим столяром та й дітей «настругав» аж восьмеро)...*» [Лис 2020, с. 267]). Від апелятива *струг* – ‘інструмент для грубої обробки деревини струганням’ [Аркушин 2016, с. 535];

Лапць, *Крук* («*Настя Лапцьова, або ще Крукова, бо звали її батька Лапцем (Лаптем), і Круком за похмуру натуру, виросла веселою, трохи шалопутною дівчиною*» [Лис 2020, с. 284]). *Лапць* – ‘постіл’ [Аркушин 2016, с. 27]. *Крук* – ‘великий хижий птах із блискучим чорно-синім пір’ям’ [Аркушин 2016, с. 256].

Літературно-художні антропоніми з роману В. Лиса адекватно відтворюють конкретний волинський антропонімний узус. Чільне місце в літературно-художній антропонімії В. Лиса посідають регіонально значущі літературно-художні антропоніми. Безперечно, що найбільш унікальним антропонімним класом є прізвиська, адже в них відобразилися звичаї, мова, побутування.

У романі «Діва Млинища», крім діалектних антропонімів, величезна кількість діалектних апелятивів. Подаємо тлумачення до деяких із них, спираючись на «Словник західнополіських говірок» Г. Аркушина: *дедина* (дядькова дружина, тітка, с. 126), *різуха* (болотяна трава), *помощина*

(підстилка), *мохулі* (журавлина, бруслина, с. 318), *парне* (свіже, с. 381), *нагавеці* (штани, с. 327), *тук* (смалець, с. 566), *дома* (хата, с. 137), *горох* (квасоля, с. 101), *груба* (вагітна, с. 108), *без* (бузок, с. 14), *ведмеді* (ожина, с. 46), *попруг* (паски, реміняччя), *хата* (кімната, с. 579), *контетна* (гарна, приваблива), *притирк* (відповідь), *димка* (насіннева цибуля, с. 130), *бочки* (нирки), *могилки* (цвинтар, с. 314), *пацьори* (намисто, с. 385), *довгарала* (допікала), *палузка* (гілочка, прутик, палиця, с. 376), *божниця* (місце, де висять ікони), *городник* (лопата, с. 101), *люстро* (дзеркало, с. 294), *замельдувався* (заявився, звернувся, с. 170), *плебанія* (житло, збудоване громадою для священника), *празник* (храмове свято, с. 438), *трускавки* (полуниці, с. 565), *корч* (кущ, с. 243), *охверма* (нездалий, сякий-такий), *алиганцький* (інтелігентний), *имидше* (швидше), *зорабила* (спокусила), *скурає* (отримає покарання, с. 508), *ровер* (велосипед, с. 477).

Як бачимо, діалектизми та діалектні літературно-художні антропоніми є своєрідними маркерами регіону. Дослідивши літературно-художні антропоніми, характерні для закарпатської, галицької, волинської антропосистем, можемо впевнено ска-

зати – усі вони мають свої діалектні особливості, але чіткої межі, яка б розділяла їх, немає. Має рацію Г.І. Мартинова, коли зазначає, що є «перехідна смуга, ширина якої може доходити до кількох десятків кілометрів, а діалект – це монолітне ядро, оточене вібруючими перехідними зонами» [Мартинова 2003, с. 180]. Події, описані в романах, відбуваються на Західній Україні, території колишньої Галицько-Волинської держави, кордони якої сягали сучасного Закарпаття, Люблінської землі і навіть Києва, а це сприяло поширенню ареальних елементів, тому є багато подібного як у загальних назвах, так і в найменуваннях людей.

Висновки. Отже, літературно-художні антропоніми романів М. Дочинця, А. Кокотюхи, В. Лиса потребують поглибленого аналізу, авторських характеристик. Вони привертають увагу своєю формою та внутрішнім змістовим наповненням. Формування, історичний розвиток і особливості функціонування власних імен тісно пов'язані з релігією, культурою, звичаєвими традиціями народу, тому дані антропоніміки використовують в історичних, релігієзнавчих, етнографічних, культурологічних та інших дослідженнях.

Література

1. Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок. А–Я. Вид. 2-ге переробл., випр. і доп. Луцьк, 2016. XXIV+648 с.
2. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
3. Вегеш А. Діалектна основа літературно-художніх антропонімів у романах Мирослава Дочинця. *Bildung, Sozialarbeit, öffentliche Verwaltung und regionale Entwicklung. Verfahren der wissenschaftlich Arbeiten. Zbornik vedeckych príspevkov / Editors: Holonic Jan, Nowak Barbara, Palinchak Mykola. Krakow, 2020. С. 89–107.*
4. ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). [Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
5. Габорак М.М. Прізвища Галицької Гуцульщини. Етимологічний словник. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2019. 584 с.
6. Гаврош О. Інтерв'ю. Василь Німчук: «Мову творить народ, а не політики». *Професор Василь Німчук у спогадах сучасників*. Ужгород: Карпати, 2018. С. 162–174.
7. Лавер О. Національне і регіональне у літературно-художній антропонімії (на матеріалі творів Дмитра Кишелі). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* (Збірник наукових праць). Випуск 21. Ареологія й ономастика / Відп. ред. І.В. Сабадош. Ужгород, 2016. С. 231–236.
8. Лесюк М.П. Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району). Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2008. 328 с.
9. Мартинова Г.І. Порубіжжя як об'єкт картографування. *Діалектологічні студії 1. Мова в часі і просторі*. Збірник на пошану Дмитра Гринчишина. Львів, 2003. С. 180–189.
10. Пуряєва Н.В. Василь Васильович Німчук: у напрямку ad fonts. Василь Васильович Німчук: Біобібліографія до 75-річчя / НАН України. Інститут української мови. Упорядники Ю.В. Осінчук, Н.В. Пуряєва. Київ: 2008. С. 3–43.
11. Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки с. Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра, 2008. 426 с.
12. СГД – Словник галицького діалекту. Спадщина предків.spadok.org.ua
13. Трійняк І.І. Словник українських імен. Київ: Довіра, 2005. 509 с.
14. Чучка П.П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник / [наук. ред. членкор. НАН України В.В. Німчук]. Львів: Світ, 2005. 704 + XLVIII с.

Джерела

1. Дочинець М. Діти папороті [Текст]: роман. Мукачево: Карпатська вежа, 2020. 328 с.
2. Кокотюха А.А. Адвокат із Личаківської: роман; худож.-оформлювач Л.П. Вировець. Харків: Фоліо, 2019. 289 с. (Ретророман).
3. Кокотюха А.А. Привид із Валової: роман; худож.-оформлювач Л.П. Вировець. Харків: Фоліо, 2017. 283 с.: іл. (Ретророман).

4. Кокотюха А.А. Автомобіль із Пекарської: роман; худож.-оформлювач Л.П. Вировець. Харків: Фоліо, 2018. 283 с.: іл. (Ретророман).
5. Кокотюха А.А. Втікач із Бригідок: роман; худож.-оформлювач В.М. Карасик. Харків: Фоліо, 2017. 283 с.: іл. (Ретророман).
6. Кокотюха А.А. Офіцер із Стрийського парку: роман; худож.-оформлювач В.М. Карасик. Харків: Фоліо, 2017. 283 с.: іл. (Ретророман).
7. Лис В.С. Діва Млинища: роман. 3-тє вид. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. 368 с.

References

1. Arkushyn H.L. (2016) Slovnyk zakhidnopoliskykh hovirok. A–Ia. [Dictionary of Western Polissya dialects. A–Ya]. Vyd. 2-he pererobl., vypr. i dop. Lutsk. XXIV+648 c. [in Ukrainian].
2. Belei L.O. (1995) Funktsionalno-stylistychni mozhyvosti ukrainskoi literaturno-khudozhnoi antroponimii XIX–XX st. [Functional and stylistic possibilities of Ukrainian proper names of the literary heroes of the 19th–20th centuries]. Uzhhorod: Patent. 120 s. [in Ukrainian].
3. Vehesh A. (2020) Dialektna osnova literaturno-khudozhnikh antroponimiv u romanakh Myroslava Dochynetsia [Dialectal basis of the proper names of the literary heroes in the novels of Myroslav Dochynets]. *Bildung, Sozialarbeit, öffentliche Verwaltung und regionale Entwicklung*. Verfahren der wissenschaftlich Arbeiten. Zbornik vedeckych prispievkov / Editors: Holonic Jan, Nowak Barbara, Palinchak Mykola. Kraków. S. 89–107 [in Ukrainian].
4. VTSSUM – Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) (2005) [VTSSUM – Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (with additions)]. [Uklad. i ho'ov. red. V. T. Busel]. Kyiv; Irpin: VTF “Perun”. 1728 s. [in Ukrainian].
5. Haborak M.M. (2019) Prizvyshcha Halytskoi Hutsulshchyny. Etymolohichni slovnyk [Surnames of the Galician Hutsul region. Etymological dictionary]. Ivano-Frankivsk: Misto NV. 584 s. [in Ukrainian].
6. Havrosh O. (2018) Interviu. Vasyl Nimchuk: “Movu tvoryt narod, a ne polityky” [Interview. Vasyl Nimchuk: “Language is created by the people, not politicians”]. Profesor Vasyl Nimchuk u spohadakh suchasnykiv. Uzhhorod: Karpaty. S. 162–174 [in Ukrainian].
7. Laver O. (2016) Natsionalne i rehionalne u literaturno-khudozhniy antroponimii (na materialy tvoriv Dmytra Kesheli) [National and regional in the proper names of the literary heroes (based on the works of Dmytro Kyshelia)]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva* (Zbirnyk naukovykh prats). Vypusk 21. Areolohiia y onomastyka / Vidp. red. I.V. Sabadosh. Uzhhorod. S. 231–236 [in Ukrainian].
8. Lesiuk M.P. (2008) Movnyi svit suchasnoho halytskoho sela (Kovalivka Kolomyiskoho raionu) [The language world of the modern Galician village (Kovalivka, Kolomyia district)]. Ivano-Frankivsk: Nova Zoria. 328 s. [in Ukrainian].
9. Martynova H.I. (2003) Porubizhzhia yak ob'ekt kartohrafuvannia [Borders as an object of mapping]. *Dialektolohichni studii 1. Mova v chasi i prostori*. Zbirnyk na poshanu Dmytra Hrynchyshyna. Lviv. S. 180–189 [in Ukrainian].
10. Puriaieva N.V. (2008) Vasyl Vasyliovych Nimchuk: u napriamku ad fonts [Vasyl Vasyliovych Nimchuk: in the direction to ad fonts]. Vasyl Vasyliovych Nimchuk: Biobibliohrafiia do 75-richchia / NAN Ukrainy. Instytut ukrainskoi movy. Uporiadnyky Yu.V. Osinchuk, N.V. Puriaieva. Kyiv. S. 3–43 [in Ukrainian].
11. Sabadosh I.V. (2008) Slovnyk zakarpatskoi hovirky s. Sokyrnytsia Khustskoho raionu [Dictionary of the Transcarpathian dialect of village Sokyrnytsia of Khust district]. Uzhhorod: Lira. 426 s. [in Ukrainian].
12. SHD – Slovnyk halytskoho dialektu [DGD – Dictionary of the Galician dialect]. Spadshchyna predkiv. spadok.ord.ua [in Ukrainian].
13. Triiniak I.I. (2005) Slovnyk ukrainskykh imen [Dictionary of Ukrainian names]. Kyiv: Dovira. 509 s. [in Ukrainian].
14. Chuchka P.P. (2005) Prizvyshcha zakarpatskykh ukraintsev: istoryko-etymolohichni slovnyk [Surnames of Transcarpathian Ukrainians: historical and etymological dictionary] / [nauk. red. chlen-kor. NAN Ukrainy V.V. Nimchuk]. Lviv: Svit. 704 + XLVIII s. [in Ukrainian].

Sources

15. Dochynets M. (2020) Dity paporoti [Tekst]: roman [Children of the ferns: a novel]. Mukachevo: Karpatska vezha. 328 s. [in Ukrainian].
16. Kokotiukha A.A. (2019) Advokat iz Lychakivskoi: roman [Lawyer from Lychakivska: a novel]; khudozh.-oformliuvach L.P. Vyrovets. Kharkiv: Folio. 289 s. (Retroroman) [in Ukrainian].
17. Kokotiukha A.A. (2017) Pryvyd iz Valovoi: roman [Ghost from Valova: a novel]; khudozh.-oformliuvach L.P. Vyrovets. Kharkiv: Folio. 283 s.: il. (Retroroman) [in Ukrainian].
18. Kokotiukha A.A. (2018) Avtomobil iz Pekarskoi: roman [The car from Pekarska: a novel]; khudozh.-oformliuvach L.P. Vyrovets. Kharkiv: Folio. 283 s.: il. (Retroroman) [in Ukrainian].
19. Kokotiukha A.A. (2017) Vtikach iz Bryhidok: roman [Runaway from Bryhidky: a novel]; khudozh.-oformliuvach V.M. Karasyk. Kharkiv: Folio. 283 s.: il. (Retroroman) [in Ukrainian].

20. Kokotiukha A.A. (2017) Ofitser iz Stryiskoho parku: roman [Officer from Stryj Park: a novel]; khudozh.-oformliuvach V.M. Karasyk. Kharkiv: Folio. 283 s.: il. (Retroroman) [in Ukrainian].

21. Lys V.S. (2020) Diva Mlynshcha: roman [The Virgin of the Mlynshche: a novel]. 3-tie vyd. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub "Klub Cimeinoho Dozvillia". 368 s. [in Ukrainian].

DIALECTAL PROPER NAMES OF THE LITERARY HEROES IN THE WORKS OF MODERN UKRAINIAN WRITERS

Abstract. The system of Ukrainian proper names, which has developed over the past centuries, reflects all aspects of people's lives at different historical stages. Therefore, anthroponyms, like dialects, are one of the important sources for the study of language, history, material and spiritual culture of our people. The study of regional anthroponymicon, including literary and artistic, is one of the urgent tasks of modern onomastics.

The aim of our article is to study dialectal proper names of the literary heroes that function in the works of modern Ukrainian writers (M. Dochynets "Children of the Ferns", A. Kokotyukha "Lawyer from Lychakivska", "Ghost from Valova", "Car from Pekarska", "Runaway from Bryhidky", "Officer from Stryj Park", V. Lys "Virgin from Mlynshche"); our task is to describe the proper names of the literary heroes, which are based on dialectal vocabulary.

It is proved that dialects, as well as dialectal proper names of the literary heroes in the novels of M. Dochynets, A. Kokotyukha, V. Lys form a powerful layer of vocabulary. Such dialect names are used for a specific stylistic purpose. Their role in the text is difficult to assess: they are indicators of time, nationally significant, informational and evaluative – they perform different functions. The authors put in the names of their characters a number of concepts, interpretations, and associations. In the field of naming there are tangible elements of authenticity, folklore motifs.

Proper names of the literary heroes in the novels of writers adequately reproduce a specific anthroponymic usage. Undoubtedly, the most unique anthroponymic class is nicknames, because they reflect the customs, language, and way of life.

Dialects and dialectal proper names of the literary heroes have been found to be unique markers of the region. Having studied the proper names of the literary heroes that are characteristic of the Transcarpathian, Galician, Volyn anthroposystems, we can say with confidence – they all have their own dialectal features, but there is no clear boundary that would separate them.

Thus, the proper names of the literary heroes in the novels by M. Dochynets, A. Kokotyukha, and V. Lys are not one-sided, they need analysis and authorial characteristics. They attract attention with their form and internal content. The formation, historical development and peculiarities of the functioning of proper names are closely connected with religion, culture, customary traditions of the people, and that's why the data of anthroponymy are important.

Keywords: anthroposystem, appellative, dialect, proper name of the literary hero, onomastics, nickname, regional anthroponymicon.

© Вегеш А., 2021 р.

Анастасія Вегеш – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; anastasia.vehesh@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-0430-2447>

Anastasia Vehesh – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; anastasia.vehesh@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-0430-2447>